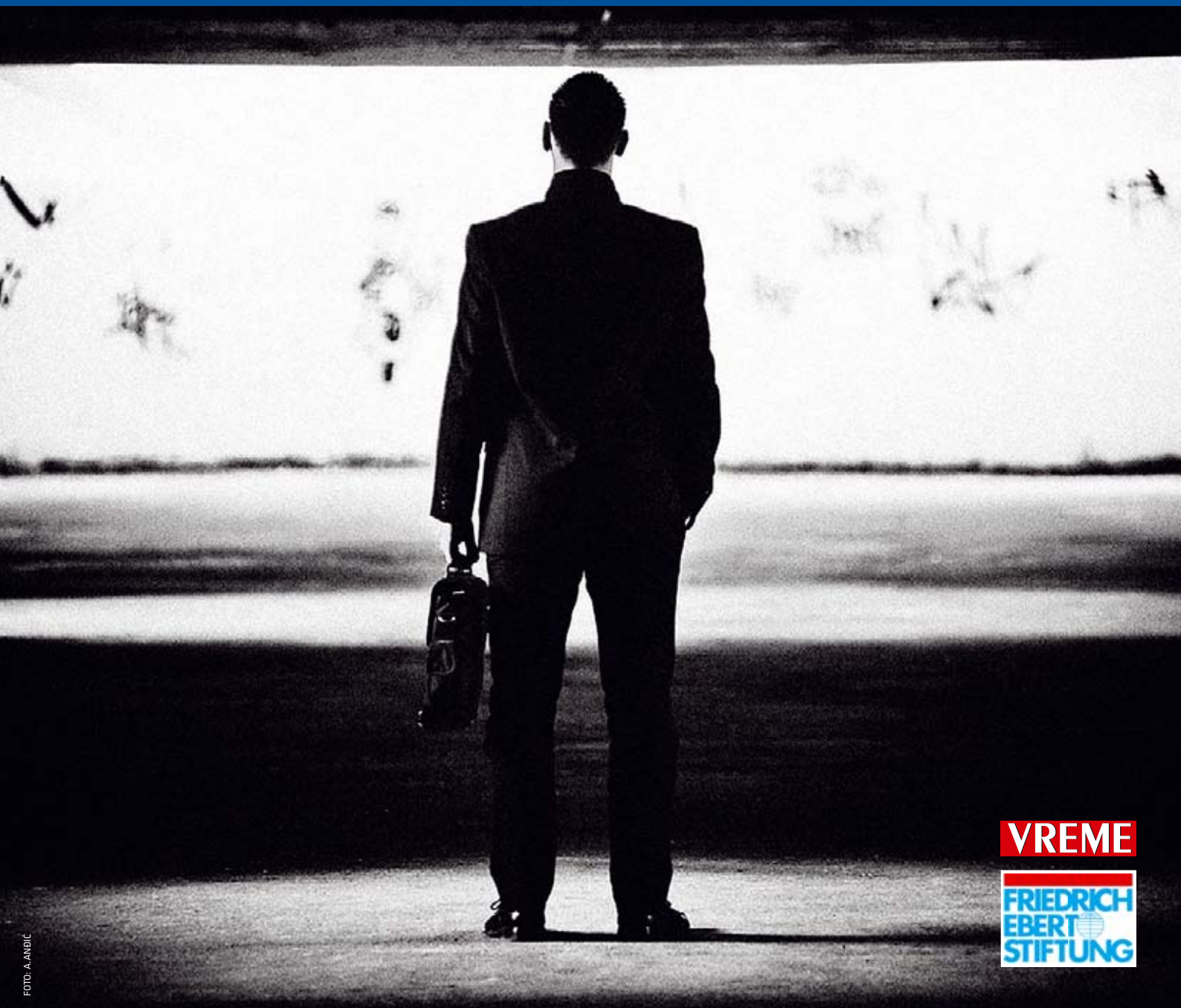

VREME IZAZOVA

VREME
FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

PREDUZETNICI U OČIMA SRPSKE JAVNOSTI

FOTO: A. ANĐIĆ

Posle niza varnica koje su povodom politike izlaska iz ekonomske krize u Srbiji izbile između privredne elite i vodećih državnih institucija, nedeljnik “Vreme” i Fondacija “Fridrih Ebert” organizovali su tribinu na kojoj se razgovaralo o nekoliko aktuelnih pitanja koja su otvorena povodom proteklih polemika. Prvo, da li je u Srbiji sramota biti bogat; zatim, šta se vidi na rendgen listi srpske privredne elite; kako javnost vidi srpske preduzetnike; kakav je uticaj privrednika na ekonomsku politiku Vlade Srbije; da li je poslovanje srpskih preduzetnika društveno odgovorno? Našem pozivu na tribinu su se odazvali – Branislav Grujić, predsednik Srpskog poslovnog kluba “Privrednik”, Olja Bečković, novinarka produkcijske grupe “Mreža” i autorka poznate televizijske emisije “Utisak nedelje”, i Mladen Lazić, profesor sociologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Voditelj i učesnik na tribini bio je i novinar “Vremena” Dimitrije Boarov. U ovom prilogu, uz nužna skraćivanja, objavljujemo magnetogram razgovora koji se vodio u prostorijama Centra za kulturnu dekontaminaciju u Beogradu, 29. juna ove godine.

VODITELJ DIMITRIJE BOAROV: Naša današnja tribina ima relativno bezazlen naziv – “Preduzetnici u očima srpske javnosti”, ali ja mislim da se iza tog bezazlenog naziva kriju prilično ozbiljne stvari i da taj naslov sugerise razgovor i o nekim odnosima moći u Srbiji, o odnosima elita, liderstva, vođstva i mnogo čemu drugom.

Predlažem da prvo damo reč gospodinu Branislavu Grujiću, pošto za ovim stolom zapravo samo on spada u te ljude o čijem uticaju, ili nedovoljnom uticaju na Srbiju govorimo. Dakle, gospodine Grujiću, kako vi i vaše kolege iz preduzetničkog udruženja sami procenjujete kako vas doživljava javnost Srbije? Pošto je “javnost Srbije” dosta širok pojam, odmah bih dodao i jedno potpitanje: da li imate utisak da, posle izvesnog relativno dugog primirja između političke i preduzetničke elite, poslednjih meseci imamo izvesne napetosti između političkog vođstva Srbije i preduzetnika u Srbiji?

BRANISLAV GRUJIĆ: Doista, mi imamo različite vrste javnosti i vrlo je teško generalizovati takozvani “opšti utisak”, verovatno ih ima više. Međutim, kad bismo davali srednju ocenu, verovatno bi ona bila loša. Zašto javnost loše doživljava privrednike? To je zato što se permanentno stvara atmosfera traženja krivca, pa u krug krivaca spadaju i oni koji nešto stvaraju. Vrlo je verovatno, da ova kriza nije udarila Srbiju, odnosno da nije udarila ceo svet, da bi percepcija privrednika bila mnogo jednostavnija i javnost bi ih mnogo bolje doživljavala. Međutim, sa krizom, u kojoj dolazi do naglog siromašenja velikog dela stanovništva, naravno da se otvara tema – zbog čega se ovo dešava, ko je kriv, kako izaći iz toga? U traganju za odgovorima počinje da se luta i jedan od krivaca uvek su oni koji nešto stvaraju ili nešto prave.

Vezano za privrednike, treba reći da nisu svi privrednici isti. Nemamo generalizaciju, ne možemo da generalizujemo sve ljude. Međutim, ako se vratimo na istorijsku osnovu, videćemo da su vodeći privrednici bili, a i sada su, ljudi-pokretači, oni koji su nešto krupno pokretali, oni koji zapošljavaju veliki broj ljudi, koji stvaraju novostvorenu vrednost u jednoj državi, u jednom sistemu. Istovremeno, to je i razlog što ti ljudi osećaju da su nezasluženo prozvani kao krivci, da se nezasluženo nalaze nisko na lestvici pozitivnog vrednovanja uprkos tome što nešto pozitivno donose društvu.

Naime, svako društvo u velikoj meri zavisi od toga koliko se novostvorene vrednosti stvori u tom društvu i da li jedno društvo uopšte stvara novostvorenu vrednost. Novostvorena vrednost omogućuje radna mesta, ambijent prosperiteta i sve ostalo što čini jedno aktivno društvo. Tamo gde se ta vrednost ne stvara, društvo je u silaznoj fazi, u gubitničkoj fazi. Zato što se ne stvara profit, dolazi do degradiranja svih pozitivnih stvari i društvo ide ka lošoj fazi.

Znači, o privrednicima se, da tako kažem, širi loša slika u teškim vremenima. Sistematski, ja bar tako mislim, to je vraćanje loptice od najodgovornijih faktora. Političke strukture moraju lopticu da prebace na neko drugo polje, da ne bi one same bile apsolutno odgovorne. Pa je verovatno najjedno- >>

stavniije prebaciti odgovornost na sledeći sloj po izloženosti javnosti, a to su privrednici.

Da li je odnos između političke i privredne elite, kako pitate, napet ili nije napet, vrlo je teško tumačiti. Prvo, mislim da je danas napet odnos svuda u svetu između politike i ekonomije. Međutim, ta napetost u svetu ide u jednom smeru, a kod nas, nažalost, u obrnutom smeru, to jest, ta napetost kod nas ima isključivo negativnu konotaciju. Napetost svuda u svetu je to da politika i privreda nikad bliže nisu sarađivale i nikad više ne sarađuju, a to možete da vidite od Nemačke, kao predvodnice evropske zajednice, do Sjedinjenih Američkih Država, kao jedne od najvećih ekonomskih i političkih sila, a to se vidi čak i u Rusiji. Ko je čitao poslednji govor Medvedeva u Peterburgu, mogao je jasno da vidi kakve su poruke koje politika šalje svojoj privredi ili uopšte investitorima.

Ipak mislim da je ta naša neproduktivna napetost, koja je ovde stvorena u jednom trenutku, sada dovedena u neku razumnu meru i, hteli ne hteli, svi moramo da razmišljamo o tome kako ćemo da sarađujemo i kako možemo dalje da napravimo nešto što bi pomoglo da Srbija u ovim vrlo teškim trenucima izađe što manje oštećena iz krizne situacije u kojoj se sada nalazi.

VODITELJ: Zamolio bih koleginicu Olju Bečković da kaže šta ona misli o raširenim ocenama – da Srbija ne podnosi one koji su isprednjačili, da Srbija ne voli bogate, da je ovde sve popularno osim onih koji vuku napred, da navodno krupni kapital ne odgovara mentalitetu srpskog, balkanskog tradicionalizma?

OLJA BEČKOVIĆ: Razmišljala sam o tome da li je u Srbiji nepristojno biti bogat i kako javnost vidi srpske preduzetnike. Dobila sam tematske odrednice za ovaj razgovor pre tri nedelje i stvarno sam se trudila da pokušam da nađem neki komplikovaniji i složeniji odgovor – od tačnog. A odgovor je užasno jednostavan i gde god sam ga proverila čula sam – da, nepristojno je u Srbiji biti bogat. I ovo što je Gruja odmah rekao to potvrđuje: dakle, na pitanje kako javnost vidi srpske preduzetnike, odgovor je – loše. Tu nema uopšte nikakve dileme. Mislim da tu nema drugačijih mišljenja.

I ovo što ste vi rekli – u Srbiji se uspeh ne prašta, to je prosto nekakva osnova koju su, čini mi se, smislile loše narodne pevačice. Kad bismo ispitivali taj trag, kad se prvi put lansirala ta teza da se u Srbiji uspeh ne prašta, našli bismo da je to lansirao neko ko je nezasluženo uspeo. I sad se to okrenulo na to da smo mi kao neki zli ljudi koji ne praštaju uspeh.

Mi ovde govorimo preduzetnici, govorimo privrednici, a kad bismo napravili anketu na ulici, mislim da većina ljudi misli na ukupno troje ljudi i da su od tih troje ljudi prosto napravili jednu lošu sliku za sve ostale. Percepcija je ta – da privrednici mogu da kupe sve, i kupili su sve.

S druge strane, čini mi se da javnost ima potrebu da kaže: da, kupili ste sve, ali jedino što ne možete kupiti jeste ugled. Kada bi se pravilo neko istraživanje o tome ko je najugledniji,

ko je najvredniji, mislim da bi privrednici tu jako loše prošli, da bi se reklo: ne, oni nemaju nikakav ugled. Oni imaju pare, oni mogu da kupe sve, ali nemaju ugled.

Povodom ovoga što kaže Gruja, da je to prosto traženje krivca i okretanje javnosti protiv onih koji nešto stvaraju, rekla bih da je takođe percepcija javnosti – da oni ništa ne stvaraju, tj. da ništa ne stvaraju za nas, nego isključivo stvaraju za sebe. I tu postoji jedna velika pobuna kad se iznose argumenti – “mi zapošljavamo ljude”, kao da ti neko nešto čini kad zapošljavaš ljude, a ne kako bi ti radio taj posao ako ne bi zaposlio te ljude. I ljudi uopšte nemaju osećaj da im je na taj način nešto dobro učinjeno.

Ako bi mene neko pitao koja je moja percepcija, moram da kažem da imam jednu jedinu sliku pred očima, koja mi se vuče još od Nove godine, a to je jedna ogromna samoposluga, u kojoj nema grejanja i gde kasirke sede u rukavicama i u smešnim prslucima, a za to vreme čitamo po novinama šta njihov gazda još kupuje. Jedino nije stigao da im kupi to grejanje i pri tom im je nakarikao na glave one kape Deda Mrza. I one sirote sede sa tim kapama Deda Mrza, bez plate šest meseci. Eto, to je ta percepcija.

VODITELJ: Gospodine Laziću, mi ovde govorimo manje-više o impresijama. Da li je sociologija, a vi ste profesor sociologije, bez obzira na poznatu nepreciznost instrumenata za istraživanje društva, pošto sociologija nema merne instrumente kao fizika ili hemija, dakle, da li je naša sociologija i da li ste vi kao istraživač nešto preciznije “izmerili” kakav je ugled naših preduzetnika, kakav je uticaj najbogatijih ljudi na javne poslove i da li javnost vodeće poslovne ljude doživljava kao grupaciju koja je cinična, ohola, nepotrebna ili ih vidi drugačije?

MLADEN LAZIĆ: Sociologija može neke stvari da vam kaže vrlo pouzdano, neke ne može. Dakle, da bismo ispitali kakva je slika javnosti o nekoj pojavi, ne bi bilo loše da prvo znamo nešto o toj pojavi, da vidimo u kakvom smo odnosu prema toj pojavi, kakva ona stvarno jeste, a u svemu tome nalazi se i slika o njoj.

Mene je privukla ona teza iz pitanja koja su nam poslata, teza o rendgenskoj slici preduzetnika u Srbiji i prva asocijacija koja mi se javila jeste to da, s obzirom na rendgen, ja možda raspolazem nekom baterijskom lampicom – olovkicom, s kojom bi trebalo da rasvetlim velik prostor, a javnost jedva da raspolaze šibicom, da bi videla kako se stvarno doživljava to preduzetničko polje. Prema tome, od rendgena smo jako daleko, ali da vidimo stvarno nešto šta osvetljava ta baterijska lampa.

Naša sociologija, pa i ona disciplina koja je možda i više zadužena za ovo od sociologije, a to je ekonomska istorija ili istorija uopšte, zaista jako malo zna o preduzetnicima. Interesantno je da je to tema koja našoj nauci nikada nije bila zanimljiva. Zaista nikada. Dakle, nije to vezano samo za preduzetnike. Mi smo prvu ozbiljniju, obuhvatniju socijalnu istoriju dobili na ovim prostorima tek pre dve-tri godine, iz

pera jedne Nemice, Mari Žanin Čalić, a naši socijalni istoričari su se do sada uglavnom sasvim fragmentarno bavili time.

Nema nijedne studije o rađanju građanske klase u Srbiji u 19. ili u prvoj polovini 20. veka, iako već dvadeset godina svi pričaju o svom građanskom poreklu. Dakle, niko nije pokušao da utvrdi šta je to građanska klasa, šta je to buržoazija, kako se stvarala buržoazija u Srbiji u 19. veku, kako se rađala u prvoj polovini 20. veka?

Ima jedan objektivni razlog za to, što je sasvim blizu i ovoj temi, a to je da je za samu tu građansku klasu, za same preduzetnike, za bogate ljude u Srbiji, bavljenje poslom najčešće bilo prečica do politike. Dakle, oni sami, preduzetnici, u istoriji srpskog društva su svoj položaj vrednovali kao daleko manje društveno atraktivan, društveno poželjan od političkog položaja, političke karijere, čak toliko da su vrlo često svoju decu, ako već nisu oni sami stizali u politiku, da su svoju decu ili upućivali u politiku ili, pre svega, udavali svoje ćerke za političare, češće nego za bogate ljude. I to ne važi samo za njih. To važi i za intelektualce u Srbiji, i tako dalje.

Tako da mi u stvari jako malo znamo o toj preduzetničkoj eliti i o tome kako je ona nastajala i kakva je ona bila sve do socijalizma. Nešto malo znamo o njoj u socijalizmu, tj. ja opet sa onom baterijom, znam nešto o njihovoj poziciji u socijalizmu, zato što sam istraživao. Znači, počeo sam da se bavim empirijskim istraživanjem polovinom osamdesetih godina i do kraja tih osamdesetih napravio sam dva istraživanja. I zanimljivo je da se ta slika koju danas imamo, čak i ona koja je o njima onda postojala u javnosti, razlikovala od stvarnosti.

Dakle, nije tačno ono što svako danas tvrdi da su preduzetnici bogati i uspešni zato što ih kao takve stvaraju političke stranke. I u socijalizmu se mislilo da su svi preduzetnici (pardon, onda nije bilo preduzetnika, nego su to bili direktori) članovi jedine partije. A to nije bilo tačno, jer u Srbiji dvadeset posto najviših menadžera nije bilo u Savezu komunista Jugoslavije. To znači da je već tada, u to vreme kasnog socijalizma, počelo da se zbiva regrutovanje ove grupe ljudi po nekim drugim kriterijumima, a ne po partijskoj podobnosti, nego po nekim sposobnostima, po nekim zaslugama.

I zanimljivo je da je do dramatičnog obrta ovog procesa, dakle procesa odvajanja politike i ekonomije, došlo posle početka tranzicije u Srbiji. Dakle, taj proces je kod nas krenuo u suprotnom smeru. Ono što je ranije bilo odvajanje, devedesetih godina je postalo spajanje. I to je, da tako kažem, druga faza, ako govorimo o vremenu posle Drugog svetskog rata, druga faza stvaranja preduzetništva kod nas – faza devedesetih godina, faza u kojoj u stvari vodeći ljudi u ekonomiji u ogromnom broju slučajeva dolaze iz sfere politike. Vrlo precizno, da odgovorim na ono vaše pitanje o merenju – u dve trećine slučajeva. U Srbiji, znači, zapažamo da je reč o ljudima koji su konvertovali svoje ranije partijske, državne i slične položaje u privatni kapital. Dakle, dve trećine preduzetničke elite polovinom devedesetih godina došlo je iz politike.

Kad tome dodamo onu grupaciju koja je u biznis došla preko kriminala – ratnog ili mirnodopskog, zbog kršenja sankcija i tako dalje, dakle, kad tu grupu dodamo na one dve trećine, dolazimo do jednog zaista impozantnog broja. Uzgred da kažem, u tim dvema trećinama prema komparativnim istraživanjima, najbolji su bili Rusi sa pedeset posto preduzetnika koji su tako došli na položaje, pa onda daleko iza njih druge istočnoevropske zemlje, sa negde između jedne četvrtine i jedne trećine takvih ljudi.

Dakle, kažem, kad tim dvema trećinama dodamo još ovaj deo koji sam ja nazvao “ratnim preduzetništvom”, onda postoje sasvim opravdani razlozi da slika biznis elite tokom devedesetih godina bude vrlo loša. Međutim, od polovine devedesetih godina počinje jedan drugi proces, dakle od kraja rata, od ukidanja sankcija, to je treća faza: postepeno ponovno odvajanje preduzetnika i poslovne elite od politike. Dakle, dolazi faza čišćenja. Uspostavljanjem tržišta, oni koji su znali samo da ukradu na bilo koji način, počeli su da otpadaju. Oni koji nisu znali da posluju, počeli su masovno da otpadaju iz tog kruga, bez obzira na to koliko su para skupili u međuvremenu. Otpadali su na razne načine, kao što znamo, od strelišta na ulicama, do gubljenja poslova.

E sad, taj proces je uznapredovao do 2003. godine, godine za koju posedujem relativno precizne podatke, kada se taj broj smanjio, onakvih preduzetnika, konvertovanih da tako kažem, politički konvertovanih – na oko pedeset posto. Sigurno je da je u međuvremenu to čišćenje nastavljeno, ali sporijim tempom, jer, naravno, u tih pedeset posto većina onih koji su ostali imali su neku preduzetničku sposobnost.

Dakle, ako bi to bila slika kao što je ovde rečeno, puna slika o preduzetnicima, ona bi sada znatno manje odgovarala realnosti nego što je to bio slučaj devedesetih godina. Ne sumnjam da tu postoji transfer te slike iz devedesetih na današnje vreme.

Međutim, ne slažem se ni sa tom slikom. I s tim ću da završim ovaj prvi krug učešća u razgovoru. Mislim da je slika preduzetnika u javnosti šizofrena, kao što je i slika o političarima šizofrena. Ne bavim se istraživanjem ugleda, ali ne sumnjam da bi svako istraživanje potvrdilo ono što svi misle, da je slika ugleda političara vrlo loša, to jest da je ugled političara vrlo nizak. Ali istovremeno, verovatno nema, opet, poželjnijeg zanimanja nego što je političar.

Dakle, od slike o tome da jedan krug ljudi vrvi onima koji su nezasluženo, nepošteno i na sve druge loše načine došli na te položaje, drastično odstupa ono što je poželjno, a to je da treba postići to što su ti ljudi postigli. Mislim da slična šizofrena slika važi i za bogate ljude. Dovoljno je otići u onu ulicu dole ispod mog fakulteta i videti koliko su ljudi koji imaju novac poželjna lovina, pa uporediti to sa ovom slikom u javnosti, kako je sve to prljavo i nije za nas.

VODITELJ: Smatram da sociolozi nisu objasnili mnogo toga što se u Srbiji događalo poslednjih decenija – fenomen hiperinflacije, fenomen Miloševića, užasne socijalne promene >>

>> “O PRIVREDNICIMA SE, DA TAKO KAŽEM, ŠIRI LOŠA SLIKA U TEŠKIM VREMENIMA. SISTEMATSKI, TO JE VRAĆANJE LOPTICE OD NAJODGOVORNIJIH FAKTORA. POLITIČKE STRUKTURE MORAJU LOPTICU DA PREBACE NA NEKO DRUGO POLJE, DA NE BI ONE SAME BILE APSOLUTNO ODGOVORNE. PA JE VEROVATNO NAJJEDNOSTAVNIJE PREBACITI ODGOVORNOST NA SLEDEĆI SLOJ PO IZLOŽENOSTI JAVNOSTI, A TO SU PRIVREDNICI”

BRANISLAV GRUJIĆ

ne koje su se dogodile devedesetih godina. Ta “crna kutija” patološke tranzicije koja se odvijala u Srbiji, apsolutno je neizučena.

MLADEN LAZIĆ: Mogu da vas upozorim da se moja knjiga, objavljena 1994. godine, zove “Razaranje društva”.

DIMITRIJE BOAROV: Dobro, možda sam previše isključiv. Ipak mi dozvolite da i ja nešto kažem o samoj temi, mada sam ovde u funkciji voditelja razgovora.

Prvo, da sam sebi postavim pitanje slično onome koje sam postavljao sagovornicima: zašto je slika o preduzetnicima i bogatim ljudima relativno loša u Srbiji. Kažem relativno loša, jer smatram da običan građanin Srbije istovremeno sa negativnim stavom prema preduzetnicima ima i strahopoštova-

nje prema njima, apsolutno, skoro uvredljivo strahopoštovanje prema bogatim ljudima – to je moja teza.

Inače, u načelu mislim da nije sramota biti bogat, ali zašto bi eventualno jedan deo tih naših najčuvenijih preduzetnika trebalo nečega da se stidi? To zavisi od odgovora na pitanje da li su oni svoju poziciju dobili u konkurentnim uslovima. To je ključ. A oni ljudi u tom preduzetničkom sloju, a ima značajan broj i takvih, koji mogu, za koje mogu ja da tvrdim, a verovatno i oni mogu da dokažu, da su te svoje pozicije izborili u kakvim-takvim načelno konkurentnim uslovima – oni nemaju razloga da se stide. Jer, ako mi stanemo na istu crtu, imamo relativno istu takvu poziciju – i istrčimo jednu trku i neki ljudi pobeđu, ti ljudi naravno imaju razloga da se smatraju uspešnima, a ja nemam prava da se ljutim.

Ukoliko, međutim, neki politički lider, neki korumpirani centar moći, neka politička stranka, može da određuje ko su ti ljudi koji će biti vodeći preduzetnici Srbije, znači ako ni načelno ne postoji ambijent jednakih šansi, onda se naravno javlja fenomen da ljudi ne veruju da je elitni preduzetnički sloj tu poziciju stekao nekim svojim sposobnostima, osim one sposobnosti da bude miljenik ovog ili onog političkog centra u Srbiji.

Inače, ja sam kao novinar, a ne kao stručnjak, svojevremeno izučavao mehanizme stvaranja finansijske moći kod nas, kada sam pisao knjigu o “apostolima srpskih finansija”. Čitajući istorijsku literaturu stekao sam utisak da se u Srbiji dugo gradila i konstituisala jedna, po mom mišljenju, veoma opasna “civilizacija licemerja”, ili, prostije rečeno, zaklinjalo se u jedno, a mislilo na nešto drugo. To je prosto jedna tradicija, politička elita u Srbiji – a to su tokom istorije uglavnom radikali i komunisti – stalno je imala puna usta naroda, a gledala je i sama da se obogati. Na primer, stari Pašićevi radi-

kali su polazili od one Markovićeve teze, u stvari od Rusoove teze, da je svojina krađa. Pri tom se isticalo načelo narodnog suvereniteta i lokalne autonomije. A istovremeno su stvarali vrlo centralizovanu državu, vladalo se “u ime naroda”, uvek je bilo korupcije i ministri su se bogatili. Tako je bilo kod radikalna, tako je bilo i kod komunista. Jer, nijedan ozbiljan posao nije se mogao ni dobiti ni odvijati bez države, bez državnog posredovanja. U stvari, ništa se nije radilo bez politike, koja je licemerno uzimala “pikslu” i živela u mnogo čemu i bolje od te preduzetničke elite, sem što je uvek imala rizik da izgubi glavu i da izgubi vlast.

Prema tome, to licemerje se ukorenilo. Po mom mišljenju, ono se vidi i u ovim, kako sam ih nazvao, napetostima između političke elite i privredne elite. Politička elita pretpostavljam da ima, ali nisam siguran, kompleks da ona parazitira na tuđim uspesima, pa i na onome što ostvaruje preduzetnička elita. Na drugoj strani, preduzetnička elita stalno teži da joj značaj i ugled overi politička elita, radi državnih poslova. Evo primera, ponekad se iznosi stav da bi naši političari trebalo da se slikaju pored uspešnih privrednika i tako pošalju poruku da njih podržavaju najbolji. Ali, po mom mišljenju, privrednici treba da beže od političara i ne treba da se slikaju s političarima, jer svuda u svetu su političari ti koji se menjaju, “a Krup ostaje”.

Ipak, da ne bih dužio, meni se čini da ne treba više da se vraćamo na to pitanje ko je bio arbitar, ko je birao ko će biti bogat, da li je to uopšte postojalo, nego da pokušamo da vidimo da li i danas imamo arbitre u tom smislu. One koji redistribuiraju ekonomske resurse u pravcu određenih privrednih lidera, na račun nekih drugih i tako dalje. Svaka ekonomska politika je na izvestan način redistribucija i oko tih pitanja logično je da dolazi i do tih napetosti. Ja smatram da naša privredna elita treba bez ikakvih kompleksa da vrši pritisak na vladu, ali naravno ne može uvek računati na uspeh.

Uspeh, odgovornost i javnost

Zamolio bih gospodina Grujića da on kaže kako vidi ulogu preduzetničke grupe u kontekstu osnovnog cilja – poboljšanja prilika u Srbiji. Samo da još napravim jednu malu digresiju. Pišući o poznatom sporu, na jednoj strani, grupe ekonomista, Vlade i Centralne banke, sa, na drugoj strani, grupom privrednika, pre svega iz Udruženja “Privrednik”, stavio sam naslov da je “kapitalizam jednako modernizacija”. Naravno, to nije dobar naslov za novine, pa nije ostao u “Vremenu”. No, to mi daje povod da vas zamolim za komentar takvog slogana.

BRANISLAV GRUJIĆ: Prvo bih hteo da primetim da smo mi izabrali kapitalizam kao sistem uređenja, hteli ili ne hteli. Kapitalizam ne ide bez kapitala, ne ide bez onih koji zarađuju više, onih koji rade, onih koji daju posao, ali i onih koji oduzimaju deo viška vrednosti, a to je ta politička elita, i finansiraju neki drugi deo države, neke političke ciljeve. Znači,

nećemo daleko stići ako smatramo da je moguć kapitalizam bez kapitala. To je slično onom kod samoupravnog socijalizma, koji nije bio ni jedno ni drugo.

Za mene je paradigmatičan slučaj Rusije, koja je bila lider socijalizma, a tamo se ceo sistem presvukao preko noći i tamo su prihvatili sve što su tradicionalne vrednosti kapitalizma. I čak moram reći, mnogi od nas se ne slažu sa tim “tradicionalnim vrednostima kapitalizma”, ali one su takve kakve su. U Rusiji su ih prihvatili bez pogovora, prihvatili su ih bez velikih potresa i žive sa njima danas kao da su celog života živeli. A kod nas je drugačije i ja se pitam zašto?

Moja teorija je uvek bila da je to upravo zbog tog “samoupravnog socijalizma”, gde su nam dali slobodu da mnogo pričamo a ništa ne radimo. Srbija je jedina od republika koja je uništila svoje tehnomenadžere koji su se afirmisali za vreme socijalizma, jer su u vreme komunizma našli klice kapitalizma u preduzetništvu. Tehnomenadžeri su doista bili prvi preduzetnici Srbije u socijalističkom periodu. Mi smo se i onda obračunali sa njima zbog toga što nam to nije politički odgovaralo.

U slučaju Rusije, koja je tradicionalno u jednom strogom socijalnom sistemu imala uvek jednog gazdu, jednog vlasnika ili jednog kvazivlasnika, koji je bio direktor fabrike, radnicima je u krajnjoj liniji svejedno ko gazduje – komunistička partija ili novi preduzetnici. Naime, kada su se promenili “vlasnici”, ništa se nije promenilo za radnika – kako je imao gazdu, imao je gazdu i pre toga, što kod nas ipak nije bio slučaj. Zato je naš problem sada složeniji.

Mislim da bismo tako mogli razumeti spomenuto licemerno ponašanje. S jedne strane idemo do idolopoklonjenja prema bogatim ljudima, prema vlasnicima kapitala i ljudima koji zapošljavaju druge ljude, a onda, s druge strane, o njima govorimo sve najgore. Smatram da bi celo društvo moralo da se izbalansira šta je u svemu tome istina, a šta nije istina.

Ja za sebe obično kažem mojim kolegama – ako ja mogu da uđem na svako svoje gradilište, pogledam svakom svom radniku u oči, ako sam spreman da čujem bilo koju primedbu od svog zaposlenog, ne vidim zašto bih imao problem sa tim radnicima. Naprotiv, kad vidim njihovo poštovanje prema meni, u smislu da sam ja taj koji njima svojim znanjem pomažem, ja sam im ta nada koja može da im reši neke probleme, ne vidim zašto bih imao bilo kakav problem svoje percepcije u društvu.

Na drugoj strani, odrastajući u ovom gradu, odrastajući među ljudima koji su slični meni i koji su završili fakultete u ovoj zemlji, gde smo živeli jednim životom, onako kako smo svi živeli, shvatam da čak i u sopstvenoj porodici ne nailazim na dovoljno razumevanja za poslovni uspeh. Na primer, čak ni moj brat nikako ne može da shvati zašto sam ja uspeo, a on nije poslovno uspeo. Zajedno smo odrasli, završili iste fakultete, bili podjednako uspešni studenti, posle toga i jedan i drugi bili asistenti na fakultetima i u jednom trenutku sam ja nešto tu radio, a on nije. I on sada sebi nikako ne može da

>>

objasni zašto on to nije uradio i dolazi do zaključka da je verovatno u pitanju neka prevara. Znači, ne možeš da objasniš ni najbližima u porodici kako si uspeo, a ne da ideš u narod i da pričaš: e, nisam ja varao. To je jednostavno takvo razmišljanje, koje će nas, nažalost, ako ga budemo i dalje negovali, sprečiti da kao celo društvo idemo napred.

Vaše je osnovno pitanje – kapitalizam i šta treba preduzetnici da urade da krenemo s mesta. Pa preduzetnici i jesu taj kvalitetni deo društva, pored intelektualne i političke elite, koji treba da pokreću, da stvaraju radna mesta, da prave novostvorenu vrednost i da budu inicijatori, kako ste vi lepo rekli, i modernizacije Srbije. Modernizacija Srbije je to kad odete u naša preduzeća i vidite da su ona postavljena po normama, po načinu organizacije i po svemu drugom u skladu sa onim što je svuda u svetu standard. To znači da smo mi, u svom segmentu, Srbiju modernizovali. A ostali treba da razmisle da li su modernizovali Srbiju u segmentima kojima se oni bave.

Znači, politička elita mora dobro da razmisli da li je Srbija na sistemskom planu, dakle na planu kojim se ona bavi, modernizovana i da li sistemski ambijent odgovara normama i svemu drugom što postoji u svetu. Uzgred, to isto treba da razmisle i nauka i svi ostali aktivni segmenti našeg društva.

A danas, to vam kažem sa punim poznavanjem stvari, sa ovom otvorenošću Srbije kakva jeste (znači, mi nemamo ni zaštitne carine, niti ikakva ograničenja za pristup strane konkurencije, to jest imamo slobodno tržište na kojem duva sa svih strana), onaj ko u Srbiji nešto proizvodi, prodaje i izvozi, taj sigurno odgovara svetskim normama. Prošla su vremena kad je on mogao nešto da pravi na trik ili na kratke staze. Znači, ako oni uspevaju da rade na domaćem i stranom tržištu, ti preduzetnici su dostigli nivo evropske zajednice, sveta i svega ostalog. Hajde onda nek se drugi pogledaju u ogledalo, pa nek priznaju sami sebi dokle su oni doveli svoj sistem i svoj rad.

Da kažem nešto i o redistribuciji. Mi jesmo zaduženi da stvorimo novostvorenu vrednost. Država jeste zadužena da iz te novostvorene vrednosti uzme svoj deo, da finansira sebe i programe koje ona mora da finansira. To su socijela, zdravstvo, obrazovanje. A naša obaveza je da tražimo da te pare, koje smo svi mi dali, budu racionalno upotrebljene. Ne kažem sad “mi” kao preduzetnici, nego svi, ceo narod, jer se te pare uzimaju od svakog zaposlenog. To nije tema samo kod nas. Nemci kažu: gde bismo mi danas bili da imamo sistem poreza kao što je u Americi, pa da radnici nemaju taj nivo zaštite koji imaju u Nemačkoj.

Znači, ta diskusija o redistribuciji novostvorene vrednosti postoji i u najrazvijenijim zemljama kapitalizma. Naš zadatak, sa svima vama, jeste da za pare koje su odvojene, znači za te budžetske pare, da tražimo apsolutnu transparentnost i da znamo kako su potrošene, zašto su potrošene i gde se koriste. To je taj pozitivan sukob ili pozitivna saradnja između dve strukture. Sve dok u Srbiji ne bude urađen savre-

ni sistem u svim segmentima kao što je urađen u privredi, a privreda je uređena po evropskim normama, mi ne možemo da očekujemo da će Srbija ići dalje i biti prosperitetna zemlja.

VODITELJ: Pre nego što nastavimo sa sistemskim stvarima, da postavim koleginici Bečković pitanje: da li vi smatrate da jedan deo tog opšteg lošeg imidža naše preduzetničke klase potiče od toga što su neki od preduzetnika pre svega modernizovali svoju dokolicu, modernizovali svoje porodične prilike, što kupuju jahte, flertuju sa lepoticama sa estrade i tako redom? Koliko je to uopšte stvarno ili je naduvano? Da li zaista naši preduzetnici i naši bogati ljudi žure, po ugledu na neke koji su u svetu već pet generacija bogati, da preslikaju njihove obrasce života i da se prikažu kao ljudi koji, eto, na evropski način koriste svoje tek stečeno bogatstvo?

OLJA BEČKOVIĆ: Pa, tačno je da je utisak da su sami stvorili sliku oko koje se sad sekiraju.

BRANISLAV GRUJIĆ: Pa nisu baš sami.

OLJA BEČKOVIĆ: Oni su kupili jahtu. Nisam ja kupila. Oni su se obezbedili. Prosto mi se čini da bi svako pristojan koga se zaista tiče ta slika u javnosti i o tome morao da vodi računa. Stiče se utisak, međutim, da njih (bogataše) uopšte ne zanima ta slika i šta misli javnost. Da ih zanima, onda biste vi rekli – ja jesam kupio četiri jahte, ali nemoj da me slika s njima, hajde da se to ne zna, i devojčica ne mora da operiše i nos i glavu i nemoj da pokazujemo sve to.

Znači, ja govorim i ono što ja mislim, ali pre svega o onome što nam je tema – kakav je utisak u javnosti o načinu života i ponašanju novih bogataša. Dakle, pola od toga je moje, a jeste utisak u javnosti. Ako bi se čovek bavio time, onda mi pada na um izreka “ne pominji konopac u kući obešenog”.

VODITELJ: To su ljudi koji, navodno, imaju dvadeset sati dnevno radne obaveze, a, opet navodno, stižu da stalno menjaju žene, da menjaju automobile, kuće. Da li se preteruje u našoj štampi kada se tako piše o poslovnoj eliti Srbije?

OLJA BEČKOVIĆ: Pa ja ne znam gde ste vi to pročitali? Ja prvi put to čujem od vas. Znači, ima tu i onog – sit gladnom ne veruje. Ali mislim da je obrnuto – ni gladan sitom ne veruje. Juče sam otvorila Gugl i tamo sam ukucala “privrednici”, da vidim šta će prvo da se pojavi. Prvo se pojavio naslov “Ne spavamo noćima”. Pa ja sad stvarno ne mogu da se sekiram što gospodin Drakulić ne spava noćima. I prosto, hajde pazite šta govorite ako nećete da se zamerite najmoćnijima, jer zamislite koja je tu reakcija.

BRANISLAV GRUJIĆ: To je prosto najgora percepcija. Kad kažeš istinu ne valja, kad lažeš ne valja. Znači, mi smo osuđeni da ćutimo. Ja razumem kad gospodin Drakulić kaže “ne spavam noćima” – jer, hteo ne hteo, ima šest-sedam hiljada zaposlenih, ima obavezu da izdrži ceo taj sistem, da taj sistem funkcioniše i radi, a kriza je. To sam nekoliko puta rekao, to se svuda u svetu desilo, kriza je najviše udarila po vrhu preduzetništva. Cela menadžerska klasa se izvukla i ne može da funkcioniše u uslovima velike krize. Znači, ne postoje više standardne procedure. Kako se ranije radilo, stan-

dardne procedure ne funkcionišu. I sad je ta menadžerska klasa praktično povukla ruku i čeka šta će se desiti, a preduzetnici moraju da se vrate nazad. Ja verujem duboko Zoranu Drakuliću kad kaže, a znam ga, da, nažalost, nikad više u životu nije radio nego sada. Zato što, da bi uspeo da sredi da fabrika funkcioniše, da radnici dobiju plate i sve drugo, on mora da nalazi neka nova rešenja koja nikad nisu bila primenjivana u ranijim privredama. I sad mi stvarno možemo da kažemo: kako može to da kaže? A s druge strane, to je istina. Čovek radi dan i noć, drži glavu u torbi idući ovim putem koji smo mi sagradili, svi mi, od Beograda do Užica, gde ti treba za dvesta kilometara pet sati vožnje!? Tamo ga čekaju radnici koji ga pitaju – a zašto radnici u RTB Boru imaju pedeset odsto veću platu nego mi, a Bor pravi gubitke? A on onda mora da im objasni da on nije ni kapitalista koji je ukrao od njih platu, pa stavio sebi u džep profit, nego mora da kaže da onaj RTB država finansira sa pedeset miliona evra mesečno. I onda udeš u niz priča i na kraju se pitaš: pa kome je ovo interesantno? Samim tim postaješ neprijatelj svima, celom sistemu.

VODITELJ: U odnosu javnosti, političke i privredne elite, u tom trouglu, nije baš sve transparentno. Da li je gospodine Laziću naša sociologija došla do nekih zaključaka o tome u kojoj meri bogati ljudi vladaju Srbijom, pošto ima i takvih mišljenja, ili je njihova ekonomska moć, pa i politička moć prencenjena? Kakav je evropski kontekst u tom pogledu?

MLADEN LAZIĆ: Takva istraživanja su izuzetno retka i teško je zamislivo kako bi se ona mogla zaista objektivno izvesti, ali mogu se izvesti zaključci putem skoro nepogrešivog logičkog zaključivanja. Dakle, imamo tu dve jake moći, da kažemo. Imamo jednu ekonomsku moć i jednu političku moć i

>> “ČINI MI SE DA JAVNOST IMA POTREBU DA KAŽE: DA, KUPILI STE SVE, ALI JEDINO ŠTO NE MOŽETE KUPITI JESTE UGLED. KADA BI SE PRAVILO NEKO ISTRAŽIVANJE O TOME KO JE NAJUGLEDNIJI, KO JE NAJVREDNIJI, MISLIM DA BI PRIVREDNICI TU JAKO LOŠE PROŠLI, DA BI SE REKLO: NE, ONI NEMAJU NIKAKAV UGLED”

–OLJA BEĆKOVIĆ

imamo društvo, savremeno kapitalističko društvo, u kojem nijedna od te dve moći ne preteže izrazito. U svim okolnostima, dakle nepretezanja bilo političke bilo ekonomske moći, da se društvo ne bi raspalo, mora da postoji jedna vrsta međuticaja, odnosno međugre uticaja.

Kako se ona odvija? I jedna i druga grupacija imaju interese koji se vrlo lako sreću. Dakle, ni jednoj ni drugoj grupaciji ne isplati se da od pripadnika one druge grupacije napravi neprijatelje. I jednoj i drugoj se isplati da napravi prijatelje. Unutar i jedne i druge grupe konkurencija postoji. Dakle, i unutar ekonomske elite, i unutar političke elite, što ih nužno vodi do toga da i jedni i drugi igraju na više karata. I to je ono što se zaista događa.

To se događalo i u Srbiji devedesetih godina, kad govori- >>

>>“MISLIM DA JE SLIKA PREDUZETNIKA U JAVNOSTI ŠIZOFRENA, KAO ŠTO JE I SLIKA O POLITIČARIMA ŠIZOFRENA. NE BAVIM SE ISTRAŽIVANJEM UGLEDA, ALI NE SUMNJAM DA BI SVAKO ISTRAŽIVANJE POTVRDILO ONO ŠTO SVI MISLE, DA JE SLIKA UGLEDA POLITIČARA VRLO LOŠA, TO JEST DA JE UGLED POLITIČARA VRLO NIZAK”

–MLADEN LAZIĆ

mo o takozvanoj kapitalističkoj Srbiji, mada smo mi danas kapitalizmu blizu koliko smo bili, recimo, i 1940. godine, a to znači da nismo blizu. To dalje znači da su već onda postojale međusobne razmene uticaja i interesa, a postoje i danas. I to je apsolutno slika za koju mogu da kažem da je pouzdana. Svaki će poslovni čovek igrati na nekoliko političkih opcija i svaki će politički lider igrati na nekoliko, odnosno na više poslovnih krugova ili na moć pojedinaca unutar poslovnih krugova, zato što bi svaka suprotna strategija vodila vrlo brzoj propasti.

E sad, to nije nešto što je specifično za nas. To se zaista događalo još ranije. Jer ta veza između politike i ekonomije je vrlo čvrsta u tradicionalnom kapitalizmu. Znači, uz principijelnu odvojenost politike i ekonomije ide principijelno nužna povezanost između političara i ekonomske elite.

E, sad šta je tu problem? Gde je naš problem? Problem je, po mom mišljenju, što mi nemamo taj institucionalni ambijent. Dakle, ti odnosi razmene moći, razmene uticaja, razmene usluga i tako dalje, tradicionalno se disciplinuju nekim institucionalnim ambijentom. Taj tradicionalni ambijent je počeo vrlo radikalno da puca i u starim kapitalističkim zemljama. Kod nas on nikad nije bio ni izgrađen i sada je svaki pokušaj njegove izgradnje u sudaru sa tim opštim pucanjem, pa je još teže nešto učiniti.

Dakle, da zaključim sa ovim, kad govorimo o odgovornosti, potpuno je besmisleno govoriti o odgovornosti poslovnog čoveka kao o moralnoj kategoriji. To je irelevantno. To je individualna stvar. Imamo poštene i nepoštene ljude svagde, pa tako i tu. Ono što je bitno to je društvena odgovornost, koja se, opet, jedino reguliše institucionalnim okvirom. To je naša najslabija tačka. Mislim, bez toga sve drugo se svodi na ličnost, a tu onda nema procesa modernizacije, tako da kažem.

Da li postoji srpski san

VODITELJ: Imamo sada jednu dosta tešku ekonomsku situaciju. Vidim da neki od preduzetnika smatraju da najgora tek dolazi. Ima, naravno, i mišljenja da je najgora prošlo, ali, nažalost, na našim prostorima pesimisti su obično bili u pravu. Šta, gospodine Grujiću, kažete na primedbu liberalno opredeljenih ekonomista koji smatraju da je problem naše preduzetničke elite što stalno priziva državu za saveznika? To na izvestan način rađa sumnje da zapravo oni računaju da im država nalije neke profite koje u krizno vreme oni nisu u stanju sami da dostignu. Šta bi rekli nasuprot takvom mišljenju i da li ste i Vi za neku vanrednu akciju države u ovakvim vanrednim prilikama?

BRANISLAV GRUJIĆ: Da bi nestala ta dilema između liberalnih i manje liberalnih ekonomista, hajde da pogledamo šta se trenutno dešava u svetu? Pa kad vidimo šta se dešava u svetu, možemo odgovoriti na pitanje da li je jeres ili nije da se država meša u privredne procese. A država se danas i u najliberalnijim sistemima i te kako meša u privredu.

Mi kod preduzetnika imamo situaciju da ovde u Srbiji prva generacija privrednika preduzetnika realno ima vlasništvo. Verovatno će sledeća generacija proći neku vrstu šireg akcionarstva i to će prerasti u ekonomsku sliku kao i na Zapadu. I veliki deo akcija će pripadati narodu.

I dan-danas mi moramo da shvatimo da se država meša u procese privrede ili preduzetništva zbog toga da je taj povratni efekat krize ne bi skuplje koštao. Njoj je jednostavnije danas da investira, pa čak, kao što su radili Amerikanci, da ulaže ogromne budžetske sume, par milijardi evra, u određene strukture – da im to ne bi izazvalo lančanu reakciju otpuštanja, gubitka poslova desetina hiljada ljudi, koje bi za posledicu imalo mnogo veće troškove i mnogo veće socijalne nemire nego što ih već ima.

A ovde nije reč o kompaniji i profitu. Mi ne pričamo više o profitu, već se priča o tome da neko treba da se održi. I ako ste приметили, postao je taj vrlo popularan izraz svuda u svetu – održivost sistema. A zašto ga svi primenjuju? Zbog toga što niko više ne razmišlja o profitima. Svi razmišljaju o tome kako se održati do momenta kada će kriza proći, kako svi smatraju.

A što se tiče pitanja – kakvo je stanje u Srbiji, ja za sebe uvek postavim pitanje na koje neću namerno sada da dajem odgovor. Treba da ga daju ljudi koji se bave makroekonomskim trendovima i političari. Ako je trenutno, po svim pokazateljima, Srbija u najlošijem stanju od svih zemalja u okruženju, a ja možda suviše emotivno (ne mogu da tvrdim, jer neću da tvrdim) smatram da nismo najgora zemlja u okruženju, opet po svim parametrima, onda mi imamo neki fundamentalni problem. Onda mi nismo nešto uradili kako treba. Nemoguće je da smo mi sada u najgorem položaju, da imamo najniže plate zaposlenih, da nam je privreda pred kolapsom, a da u okruženju ostatak živi na mnogo višem nivou. Mene, na primer, čudi da Crna Gora ima veću prosečnu platu od Srbije, a u Crnoj Gori ukupno rade dve i po fabrike.

Tako da mislim da mi imamo neki fundamentalni problem, a niko od ozbiljnih ljudi neće da sedne i da kaže istinu: koji je taj fundamentalni problem i zašto smo sami sebi pucali u nogu? Sve vreme se sad diskutuje da li država treba da pomogne ili ne treba da pomogne. Sama činjenica da smo u najgorem stanju nam daje odgovor – država mora da pomogne. I to ne radi profita, nego radi održanja.

VODITELJ: Dobro, ali samo još jedno malo potpitanje, gospodine Grujiću. Znaite, država se mnogo puta ovde kompromitovala kao posrednik, kao saobraćajac privrednih procesa. Šta vi mislite, da li vi verujete da je ovaj državni aparat u Srbiji u stanju da izvede neku privrednu akciju na jedan konstruktivan način?

BRANISLAV GRUJIĆ: Upravo sad dolazimo na sledeći problem. Verovatno ste приметили zašto neke zemlje izlaze brže iz krize, a neke sporije, i zašto je, na primer, Kina uspela da prebrodi svetsku krizu bez sopstvene krize. Tamo gde je efikasan državni aparat, koji može da kontroliše pare koje se ko-

>> “UKOLIKO NEKI POLITIČKI LIDER, KORUMPIRANI CENTAR MOĆI ILI POLITIČKA STRANKA, MOGU DA ODREĐUJU KO SU LJUDI KOJI ĆE BITI VODEĆI PREDUZETNICI SRBIJE, ZNAČI AKO NI NAČELNO NE POSTOJI AMBIJENT JEDNAKIH ŠANSI, ONDA SE NARAVNO JAVLJA FENOMEN DA LJUDI NE VERUJU DA JE ELITNI PREDUZETNIČKI SLOJ TU POZICIJU STEKAO NEKIM SVOJIM SPOSOBNOSTIMA, OSIM ONE SPOSOBNOSTI DA BUDE MILJENIK OVOG ILI ONOG POLITIČKOG CENTRA U SRBIJI”

–DIMITRIJE BOAROV

riste za pomoć privredi, da one stvarno dođu do privrede i do onog poslednjeg čoveka koji treba da ih dobije, a da te pare ne budu na svom putu sklonjene, skrenute levo i desno – ti sistemi uspeavaju brže da izađu iz krize. Mi smo svedoci da, nažalost, nemamo državu koja bi pare koje imamo na raspolaganju za infrastrukturu – potrošila na pravi način. Tako da sam ja tu, isto kao i vi, skeptik. Mislim da država mora da pomogne, a da li će država imati kapacitet da pomogne, to je sledeće pitanje. To jeste naš fundamentalni problem.

Znači, mi imamo i pare, imamo teorijske resurse, imamo i gde da uložimo pare, a ništa se ne dešava. Imamo samo jalone diskusije između desetak-petnaest ekonomskih analitičara, koji stalno menjaju kurseve i objašnjavaju kako ovo treba, kako ono ne treba. Na kraju, doći će, na primer, neki septembar mesec, koga svi vidimo kao neki kritičan moment, i onda ćemo gledati šta dalje.

Znači, mi konstantno šlafujemo, a da li imamo taj kapacitet, to možemo možda svi zajedno da odgovorimo. Da ne bude da jedino ja kritikujem državu da nema kapacitet da odradi svoj posao.

VODITELJ: Koleginice Bečković, stalno vas prozivam da malo zaoštrimo stav prema bogatim ljudima.

OLJA BEČKOVIĆ: Ja se s njima ne zameram nikad.

VODITELJ: Znam da se šalite. Kažite mi sada jednu vašu impresiju. Ima mišljenja da vodeća koalicija u Srbiji, bilo koja da je, uvek nađe načina da ovlada medijskim sistemom, da ona lansira vodeće ideje, vodeće vesti, da slaže prioritete i tako dalje. Da li je u tom lošem imidžu privredne elite, štampa odigrala dodatnu negativnu ulogu, bez obzira na priče da tajkuni vladaju i novinama? Iz nekog levičarskog tradicionalizma beleži se svaki mogući štrajk, kad pet ljudi izađe na neku prugu, štampa to prati mesec dana i tako dalje. To je jedan način razmišljanja, ali imamo i drugi, da je dominacija političkih struktura nad medijskim sistemom takva da u žutoj štampi možete videti da li su zadovoljni preduzetnicima ili su nezadovoljni.

OLJA BEČKOVIĆ: Pa meni se čini da nije uopšte stvar u tome šta pišemo i kad govorimo o državi. I kad ste vi ovo rekli da novine pišu svaki dan o nekom štrajku, vama će neko drugi reći – ne, nije tačno, potpuno je suprotno. Ne piše se uopšte o štrajku i stvara se slika da je sve potpuno fantastično.

Samo da se osvrnem na neke replike. Ja verujem da Drakulić stvarno ne laže da ne spava i potpuno mi je jasno da vi njega razumete, ali ima tu jedan problem. Ja ne znam šta je gore? To što ste rekli, da li je gore da govorite istinu ili da ne govorite uopšte. Ne znam da li je gore da dajete intervju za novine i da se pojavljujete na televiziji ili da se ponašate kao neki među vama kojima nije palo na pamet da se slikaju na televiziji.

Ne znam šta je tačan odgovor. Ne znam. Ako se pojavite, onda to što vi govorite, da država mora da vam (preduzetnicima) pomogne, jeste ono što izaziva percepciju javnosti u smislu – vi ste sve uzeli od države i tako ste sve i stvorili, zato

što vam je država to dala, a sad stalno tražite još. I u tim naslovima, vi stalno to čitate – privrednici neće da plaćaju takse, privrednici neće ovo, privrednici traže. Širi se utisak da vi stalno nešto tražite.

I mene lično to stvarno zanima, skoro je bilo, tu su bile slike svih najvećih preduzetnika i ispod su postojali mali potpisi ko je bio šta u kojoj vladi. Zašto? Kako to da nema nikog ko je propustio makar pet minuta da se nije bavio i politikom. Zašto ste to radili?

BRANISLAV GRUJIĆ: Apsolutno se slažem s vama, šta god radili – ne valja. Svako od nas treba da odluči da li će da proživi svoj život transparentno, otvoreno, da živi za svoje ideje, ako smatra da treba da ih ima ili će da živi sakriven iza nekih određenih, hajde da kažem, barijera i da se tako ponaša. Svakako to je izbor svakog pojedinca. Vi ne možete naterati nekog da govori kao što nekome ne možete da zabranite da govori. To je u prirodi čoveka.

Da se u medijima manipuliše sa 90 odsto informacija – manipuliše se. To i sami znate. Znači, najnormalnija informacija, ona mora da dobije određenu manipulaciju da bi bila nekom interesantna.

Šta je izlaz i da li je ovo, što sam apsolutno saglasan – nepristojno bogatstvo? Nažalost, moram reći da svi koji zarađuju svoje bogatstvo nisu nepristojno bogati, pošto ne znam da ga nepristojno troše. Vrlo mali broj ljudi među vodećim preduzetnicima ponaša se kao “nuvo riš” (izraz koji nisu džabe izmislili Francuzi). Kako ih prepoznaješ – tako što izgube meru vrednosti. Ljudi koji izgube meru vrednosti, koji su u stanju da plaćaju određene usluge, određene namirnice, određene stvari sumanutim ciframa, to su *nuvo riš* ljudi i ja o njima neću da govorim. A takvih *nuvo riš* ljudi ima mnogo više u ulici koju ste pomenuli, a 99 odsto tih ljudi niti ima firme, niti znate čime se bave, niti znate ko su i šta su. A priča se uvek vrati, što ste vi rekli, na troje ili četvoro ljudi iz preduzetničkog vrha.

OLJA BEČKOVIĆ: Ali da li su za to krivi mediji, ako nama predsednik lansira tu rečenicu da ima nepristojno bogatih, da ima nekih koji su prvo kupili jahte, a onda mi kao mediji počnemo da se bavimo time? I onda su mediji krivi. Šta bi mediji drugo radili nego to objavljivali.

MLADEN LAZIĆ: Pitanje je šta su mediji. Mediji nisu neka stvarnost za sebe. Ko upravlja medijima? Imamo samo dve grupacije koje upravljaju medijima. Jedna je država, koja upravlja relativno manje interesantnim delom medija, a drugom delom upravlja upravo privreda o kojoj govorimo. Sad vi hoćete da kažete da oni sami o sebi prave lošu sliku. Ja u to ne verujem. Ja mislim da oni prave razne slike o sebi i s obzirom na svoje međusobne konkurentne odnose i s obzirom na neke druge dugoročne ciljeve. Dakle, to nije nikakva nepoznata sila niti autonomni mediji (toga ima veoma malo), nego su upravo sami ti ljudi akteri buke.

A drugo, kad se kaže da se neko ne pojavljuje u javnosti, time se samo hoće reći da se neko umesto njega pojavljuje u

javnosti. Kao što znamo – svaki od tih ljudi koji se ne pojavljuje u javnosti ima svoje ekipe koje služe za prezentaciju njegove slike, slike njegovog preduzeća i tako dalje, u javnosti.

Dakle, moram da unesem tu jednu korekciju, jer ona predviđa samu bit tih odnosa. Mediji su transmiteri najmoćnijih grupa u društvu, a mi govorimo o jednoj od njih ovde.

VODITELJ: Ja se ne bih složio da su apsolutno transmiteri. Uzmite sad, pošto su novinari sirotinja, nekako je prirodno da podržavaju sirotinju, pa tako, bez obzira na to koliko određene grupe u privrednoj eliti imaju uticaja na štampu i u stanju su da kupe ovaj ili onaj uticaj na štampu, novinari sa mnogo više strasti pišu kontra krupnih kapitalista.

MLADEN LAZIĆ: Ali u onim drugim novinama i na onoj drugoj televiziji, a ne na ovoj televiziji.

VODITELJ: Načelno smatram da je naša štampa u velikoj meri izvitoperila ono što se zove javni interes. Tako da se na izvestan način površno prilazi tom "zlatnom teletu", koje je pokrenulo ceo svet. Jer, znate, možda nije direktno u vezi sa temom, ali Srbija spada u taj deo sveta koji je odrastao na rimskom pravu, to jest na konstituisanju prava privatne svojine. Po starom kineskom pravu, prodavac kuće ima pravo da se vrati u tu kuću i da u njoj nastavi da živi, ako je u međuvremenu osiromašio. Zato kinesko tržište i kineska privreda dugo nisu napredovali i zato je Evropa napredovala. Zato što je, sticajem okolnosti, to rimsko pravo svojine dalo instituci-

onalnu osnovu pohlepi, dalo institucionalnu osnovu imovinskoj raspodeli. I bez tog užasno jakog motiva, da hoću da živim bolje i po mogućnosti mnogo bolje od drugih, nemoguće je objasniti dominaciju evropske civilizacije tokom poslednjih 20 vekova.

MLADEN LAZIĆ: A da li mi zaista spadamo u taj krug? Naime, polovinom XIX veka knez Miloš je doneo zakon po kome okućnica ne može da propadne. Dakle, niko ne može da izgubi okućnicu na dug. Elementarna životna sredstva su tu. I sad taj proces zaštite sirotinje mi imamo kontinuirano do kraja socijalizma. A nakon socijalizma imamo i danas taj princip koji vlada. To je taj princip kolektivizma, egalitarizma, antiburžujstva i tako dalje. Ali to nije levica. To je upravo suprotno. To je najtradicionalniji deo društva koji sa levicom u modernom smislu nema nikakve veze.

Po mom mišljenju tu je sad ona treća tačka koju još nismo ni dodiruli. Govorili smo o vlasti, ekonomskoj i političkoj, govorili smo o medijima, a vrlo malo smo zahvatili ovaj deo četvorougla, da tako kažem, a to je stanovništvo. Dakle, nema cele ove slike bez takvog stanovništva kakvo je naše stanovništvo. To je stanovništvo koje ima vrednosni sistem koji jesmo proučavali i o njemu znamo dosta. To je sistem koji je izrazito tradicionalan, koji je jedna od najzaostalijih tačaka u celom ovom procesu modernizacije. Dakle, naša saobraćajna infrastruktura je u tom smislu daleko naprednija nego >>

vrednosna orijentacija našeg stanovništva. Ako u nešto treba uložiti, investirati, to je manje infrastruktura, a više promena vrednosne orijentacije stanovništva. Bez toga vam ne vredi infrastruktura. Vi ćete napraviti put, a oni će ga upropastiti daleko brže nego što vi možete da ga popravite.

Mislim da je to jedan od temeljnih problema bez čijeg se rešenja uopšte o preduzetništvu ne može razgovarati, jer kao što svi znate, a o tome sam već više puta govorio, nema preduzetništva u zemlji u kojoj radnici u privatnoj fabrici traže da im se zamene vlasnik, jer im taj ne odgovara. To je apsolutno naša specijalnost. Toga nigde nema u svetu, samo kod nas.

VODITELJ: Šta vi, kolegice Bečković, mislite da je to "srpski san"? Znamo da postoji "američki san" – bazen vila, ogromne limuzine, plavuše i tako dalje, a da li postoji "novi srpski san"?

OLJA BEČKOVIĆ: Ja bih rekla da tu nema razlike.

VODITELJ: Ja kupujem jabuke i krompir od jednog mladog gospodina koji ima radnjicu od dva kvadratna metra i pitam ga: da li ti je san da budeš veći od Delta lanca? A on kaže: nije, već samo da dobro živim. A ja kažem: moraš imati taj san.

OLJA BEČKOVIĆ: Da bude veći od Delte?

VODITELJ: Zašto u srpskom društvu to ne funkcioniše, da mlad čovek, kad uđe u neku kompaniju kaže: ja ću uskoro biti vlasnik ove kompanije, ja ću se za to izboriti?

OLJA BEČKOVIĆ: Pa, zato što on zna kako se stiže do svega toga.

BRANISLAV GRUJIĆ: Kao što je Olja odlično rekla, mi smo zamenili obrazac američkog sna samo u jednom delu – sve isto, ako možemo da ne radimo. Sve je u redu, samo da ne radimo. Mi smo ceo sistem napravili, celo društvo okrenuli ka tome da mi ne treba da radimo, da je nama bog sve dao. Ja bih se malo našalio pa bih rekao – pa i naša himna je *Bože pravde*. Ako moliš boga da ti da pravdu, onda znači da nisi sam u stanju da menjaš svoj život. Mi za sve imamo nekog sledećeg krivca, a onda imate Srbe koji odu u Ameriku i rade po tri posla i po dvadeset sati dnevno – i imaju taj američki san po tamošnjim pravilima. Znači, mi imamo neki sistem ovde gde ljudi imaju san, imaju veru i misle da mogu da dođu do toga, ali ne radom.

OLJA BEČKOVIĆ: Ali isto tako misle da ne mogu pošteno da dođu do svega toga. Misle da nije niko sposobnošću i pameću napravio nešto, u to ne veruju.

BRANISLAV GRUJIĆ: Upravo to je loše što se širi slogan – nemoj da počinješ uopšte, ništa se ne može postići. Čovek ima ideju, ima želju, počne nešto da radi, a svi kažu kako nema šeme, nema šanse, nemoj da počinješ.

OLJA BEČKOVIĆ: Da li postoji neki primer, recimo, neko ko je napravio veliki posao, a da mu otac nije bio direktor nijedne državne kompanije i državne firme? Postoji li neko ko se tako pojavio, bio pametan i sposoban?

BRANISLAV GRUJIĆ: Ima mnogo takvih primera u Srbiji.

OLJA BEČKOVIĆ: Dajte mi jedan.

BRANISLAV GRUJIĆ: Imate u Novom Sadu firmu koja za- pošljava preko pet stotina mladih ljudi, to niko ovde ne zna, a sve što kreiraju izlazi na američko tržište ili svetsko tržište. Imate masu firmi u Srbiji koje imaju svoj identitet, svoj rad, uspevacu, izvoze, rade, a za njih niko ne zna.

Mi se stalno bavimo pogrešnim delom populacije. Imate sjajnih mladih preduzetnika u Srbiji koji imaju svoju budućnost. I ja, sve vreme, kad se borim za neka bolja rešenja, borim se da tim ljudima damo prednosti.

OLJA BEČKOVIĆ: I kad bi se pojavio neki dečko i rekao: evo, ja sam to veliko stvorio, sve sam napravio za svoju decu...

BRANISLAV GRUJIĆ: Odmah bi rekli da je prevarant. Odmah bi došlo do problema. Utrčala bi poreska policija, imao bi probleme sa svim živim. Ljudi su krivi u Srbiji šta god da rade. Imate srpske proizvode koje nalazim po mnogim prodavnicama u svetu, a mi ih ovde ne znamo. Tako da ima i ljudi koji odlično rade. Njihove firme nisu velike. Mi ne pričamo o hiljadama zaposlenih, ali svaki od njih napravi dva-tri miliona evra obrta i živi. Znae koliko u Srbiji ima malih metalških radionica koje rade za razne nemačke firme. Moje kolege s fakulteta u Staroj Pazovi su među vodećima u automatizaciji, u pravljenju robota. Rade savršene robote za industriju i izvoze ih po celoj istočnoj Evropi. Hoću da kažem, imate te primere.

OLJA BEČKOVIĆ: Ja samo mislim da bi bilo dobro da se o tome više priča, da sposobni i pametni ipak imaju šansu.

BRANISLAV GRUJIĆ: Ja stalno pričam, to je taj virus koji moramo da unesemo u srpsko društvo, da omogućie uspeh i da omogućie da nešto pravimo, baš kroz te pozitivne primere. Mediji, nažalost, takve pozitivne primere malo daju. Ko će da čita o firmi iz Stare Pazove koja izvozi robote. To prelistaju i idu na ono ko je koga ubio, ko je koga silovao... To je, nažalost, celo stanje našeg društva.

I ja zato vičem sve vreme – ljudi, dokle god ne okrenemo celu priču u Srbiji, da pokrenemo borbu za stvaranje, bavljenjem radom, mi ne možemo dalje da napredujemo.

OLJA BEČKOVIĆ: Da li možete to da napravite u tekućim socijalnim i političkim prilikama?

BRANISLAV GRUJIĆ: Ne, to su povezani sudovi. Znači, ako ceo sistem ne krene da odgovara na taj sistem vrednosti, mi smo negde podbacili. Kad ceo sistem počne da emituje taj sistem vrednosti koji kaže – graditi, raditi, učiti, onda smo u nečemu uspeli. No, danas niko ne podstiče ljude da uče više. Mi smo po onim statistikama koje sam ja video, u obrazovanju, za vreme radnog ciklusa, na dnu lestvice. Znači, naši su ljudi kad završe školu, fakultete, srednje škole bilo koje, na najvišoj lestvici onih koji se obrazuju u Evropi, ali onda stanu. U svim drugim zemljama i posle početnog obrazovanja ljudi nastavljaju da idu na kurseve, obuke, na menjanje svojih znanja, na usvajanje novih tehnika kako da rade. U Srbiji je to najniže u Evropi.

VODITELJ: Naime, naša javna scena je ranije bila u znaku neke intelektualne elite. Uopšte u socijalističkim zemljama su intelektualne elite nekako bile te koje su vodile narod i u

pozitivnom i u negativnom smislu. Kažite mi sada šta vi mislite koji društveni sloj zapravo vlada javnom scenom, ako to više nije intelektualna elita, ako to nije privredna elita? Da li su to predstavnici birokratije? Koji sloj predstavlja, na primer, predsednik Boris Tadić?

Pre nego što mi odgovorite, samo da napravim jednu malu digresiju. Od Svetozara Markovića, Nikole Pašića i Pere Todorovića do današnjeg dana, u Srbiji je borba protiv birokratizma najpopularnija. A to je zapravo borba protiv najobrazovanijeg i najprofesionalnijeg sloja društva. Jer, u srpskoj glavi je svaki čovek koji je obrazovan i koji sedi u nekoj kancelariji – socijalni neprijatelj.

MLADEN LAZIĆ: To je slika dosta jasna i ona je jasna dugo vremena. Jasno je na koji se sloj pre svega oslanja ceo taj, sadašnji modernizacijski pokret u Srbiji i koji je društveni sloj koji je i doveo do preokreta krajem devedesetih, što smo empirijski ustanovili. To jesu urbane grupacije, pre svega srednji sloj i pre svega obrazovani ljudi. Dakle, tu se stvar ne meri glasovima. Te velike društvene pokrete su nosile grupacije koje su ovde u ukupnom stanovništvu zastupljene sa pet-šest odsto. To su ljudi sa fakultetima. Oni su činili 90 odsto društvenog pokreta koji su doveli do obrta. Na te grupacije se, pre svega, oslanjaju i elite, političke elite, pa onda i eko-

nomske elite, kad treba da deluju na javnost, naravno, i preko medija i danas, s obzirom na to da je opet karakteristika našeg stanovništva izrazita autoritarnost. Dakle, oni će slediti ono što dođe odozgo, u svakom slučaju. Većina stanovnika i oni manje obrazovani slediće ono što prepoznaju kao dominantnu poruku s vrha.

Ali to ne treba mešati sa tim ko vlada. Ovo su posrednici. Intelektualci su uvek bili posrednici. I u socijalizmu su bili posrednici osnovnih ideja koje su formulisane negde drugde. I oni su to i danas. I već sam rekao i ranije, u XIX veku vi ne možete da sretnete ozbiljnijeg intelektualca koji nije imao ili političku karijeru ili političke ambicije. Dakle, i za njih je politika najpoželjniji oblik javne aktivnosti.

I ako me to sad na kraju pitate ko vlada javnom scenom i ne samo javnom scenom, nego celim društvom, preko različitih oblika posredovanja, pa čak i poslovnog, to je sfera politike. Dakle, Srbi su populacija koja je dvesta godina opsednuta politikom, koja se prostituiše na svaki mogući način politički i samo se tim može zadovoljiti. Mislim, preko tog prostituisanja sve drugo je periferno i, po mom mišljenju, jedan od glavnih problema naše poslovne elite je upravo to. Ona ne može da ponudi ciljeve koji su najpoželjniji u društvu. Te ciljeve i dalje definiše politika. x

OPŠTE INFORMACIJE

Fondacija Friedrich-Ebert osnovana je 1925. godine kao političko nasleđe prvog demokratski izabranog predsednika Nemačke, Friedricha Eberta. Socijaldemokrata Ebert, koji se od zanatlije uzdigao na najvišu državnu funkciju, podstakao je osnivanje fondacije sa sledećim ciljevima:

- političko i društveno obrazovanje ljudi svih društvenih slojeva u duhu demokratije i pluralizma
- stipendiranje mladih, nadarenih studenata i podrška u istraživačkom i naučnom radu
- doprinos međunarodnoj komunikaciji i saradnji

Fondaciju Friedrich-Ebert su Nacisti zabranili 1933. godine, a 1947. je ponovo počela sa radom i do danas sledi svojim brojnim aktivnostima tada postavljene ciljeve.

Kao privatna, kulturna i institucija od javnog interesa, sledi ideje i vrednosna načela socijalne demokratije.

Od samog osnivanja fondacija se zalaže za međunarodnu saradnju i osniva svoje kancelarije u preko sto zemalja sveta dajući doprinos razvoju pluralizma, pravne države, socijalne pravde i nenasilnom rešavanju konflikata u državi i društvu.

Friedrich-Ebert-Fondacija je privatna, kulturna i institucija od javnog interesa, koja sledi ideje i vrednosna načela socijalne demokratije i radničkog pokreta. Deluje širom sveta aktivnostima u duhu prvog predsednika Nemačke Republike, gospodina Friedricha Eberta.

Zadaci fondacije su:

- političko i društveno obrazovanje kao sistem za prenos demokratskih vrednosti i stavova
- podrška međunarodnom razumevanju i partnerstvu sa zemljama u razvoju
- podrška studentkinjama i studentima, talentovanim za nauku i angažovanim u društvenim aktivnostima, kao i novim generacijama naučnika i naučnica iz zemlje i inostranstva
- naučni i istraživački rad
- podrška kulturi i umetnosti

Partneri Fondacije Friedrich-Ebert su sindikati, nevladine organizacije, udruženja građana, istraživačke i edukativne institucije, građanski pokreti, organizacije civilnog društva, parlamenti, državne institucije i međunarodne organizacije. Težišta rada svih kancelarija fondacije odgovaraju i posebnim potrebama i zahtevima lokalnih partnera. Obrazovanje, savetovanje ili razmena iskustava sprovodi se uz pomoć eksperata ili ekspertskih grupa na edukativnim skupovima, konferencijama, seminarima, radionicama, javnim tribinama. U zemljama istočne i jugoistočne Evrope tematski okviri obuhvataju između ostalog, demokratizaciju društva, ekonomski oporavak i proces privredene i političke integracije u Evropsku Uniju.

MEĐUNARODNA SARADNJA

Međunarodna saradnja spaja Fondaciju Friedrich Ebert sa partnerima u preko sto zemalja sveta.

Cilj ove saradnje je podrška većoj participaciji, pluralizmu, pravnoj državi, socijalnoj pravdi i nenasilnom rešavanju konflikata kako u državi tako i u društvu. Partneri FESA su sindikati, udruženja, istraživačke i obrazovne institucije, građanski pokreti, organizacije civilnog društva, ali i parlamenti, institucije vlasti i međunarodne organizacije.

Oblasti rada su u koheziji sa potrebama lokanih partnerskih organizacija. Obrazovanje, savetovanje i razmena iskustava sprovode se putem saradnje sa ekspertima, organizovanjem konferencija, seminara, okruglih stolova i radionica. Spekter tema prostire se od demokratizacije, u mnogim zemljama Afrike, Azije i Latinske Amerike, do tranzicije u srednjoj i istočnoj Evropi, kao i problemima ekonomske i političke integracije u Evropi i širom sveta.

FONDACIJA U SRBIJI

U Srbiji fondacija Friedrich Ebert radi od 1996. godine podržavajući razvoj civilnog društva i demokratizaciju društvenih struktura kroz seriju projekata. Partneri fondacije na ovim prostorima su, pored ostalih, sindikati, nevladine organizacije, naučne ustanove, slobodni mediji, politički edukativni centri, itd.

Fondacija u saradnji sa svojim partnerima organizuje edukativne skupove, seminare, okrugle stolove, konferencije, tribine, publikuje i promovise časopise, naučne studije i istraživanja. Potpomaže uspostavljanje dijaloga između različitih etničkih grupa, političkih partija i sindikata, nenasilno rešavanje sukoba, uspostavljanje dijaloga i saradnje, i pruža podršku društvenim institucijama (fakultetima, institutima, školama) u njihovom naučnom radu.

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec